

ra biti uvjeren u njegovu *pozitivnu vrijednost*, mora ga ispravno tretirati. Dijalog traži *vertikalnu i horizontalnu otvorenost*: prema Bogu, drugoj i vlastitoj vjeri. On zahtijeva međusobnu *ljubav i respekt*. Tko zatvori svoje srce prema drugome, taj zatvara i svoja vrata. Dijalog zahtijeva da drugoga dublje a ne samo površno upoznamo. Površno poznavanje nije dobra pretpostavka dijalogu. Za dobro poznavanje potreban je *ozbiljan studij* drugih tradicija i duhovnosti. U svakom dijalogu naide se na teška pitanja povijesnog sjećanja, koja se ne smije uvijek zaobilaziti, nego ih u ljubavi i istini obrađivati usmjeravanjem na pomirenje. U dijalogu nema ravnodušja, ali se ne smije čekati da se svi preduvjeti prvo ostvare, pa tek onda pride dijalogu.

Pretposljednji podnaslov obrađuje *duhovnost u dijalogu*. Autor raščlanjuje na vrlo lijep način pojmove religije i spiritualnosti, koji su vrlo bliski ali nikako identični pojmovi. Dok religija u prvom redu podrazumijeva sustav vjerskih istina, moralnih i liturgijskih propisa, te strukturu zajednice, dotle duhovnost podrazumijeva osmišljenje i orijentaciju života. Religija je kao sredstvo (vozilo) za duhovni put. Religija bez duhovnosti naličila bi vozilu bez goriva, vočki bez ploda. Religija je normalni životni prostor za duhovnost. Živjeti vlastitu duhovnost i što dublje upoznati duhovnost drugih vjerskih zajednica veliki je doprinos medureligijskom dijalogu. Svaka duhovnost na svoj način upućuje na Transcendentnoga, na onostranost, na traženje sreće i ljubavi. Kao takva pobuđuje divljenje i poziva na osobnu svetost. Zanimljivo je da što je partner u dijalogu više svet, time donosi više dobrih preduvjeta za dobar dijalog. Uistinu, sveti ljudi koji su dosegli veći stupanj u vertikali prema Transcendentnome lakše nalaze zajednički jezik u svakom dijalogu. Kada dode do plodne du-

hovne razmjene, onda je dijalog dosegao svoju dubinu.

Autor na samom kraju postavlja si pitanje *budućnosti* medureligijskoga dijaloga. On je svjestan prepreka i problema. Svjestan je rastućeg fundamentalizma i ekstremizma u svim pravcima. Ali je osobno uvjeren da dijalog nema alternativu, da se uz dobru volju i razboritost mogu nadvladati sve prepreke na dijaloškome putu. Rezultati posljednjih četrdesetak godina to vidno dokazuju. Zato se on čvrsto nada da će medureligijski dijalog biti plodonosno nastavljen.

U duhu njegova uvjerenja i razmišljanja, iskustava i analiza i mi se zajedno s njime nadamo da će medureligijski dijalog donijeti svoje plodove i u našem prostoru koji ima sve vanjske pretpostavke da postane prostorom istinskoga dijaloga.

Niko Ikić

Spasenje po oprost

Jean LAFFITTE, *Il perdono trasfigurato*, EDB, Bologna, 2001.

Doktor moralne teologije Jean Laffitte autor je knjige pod nazivom *Il perdono trasfigurato (Preobraženi oprost)*. Svoju opsežnu studiju (od 366 stranica) posvetio je analizi izvora, mogućnosti, vrijednosti i preprekama za oprost, koji je neizrecivi i neiscrpni Božji dar ljudskim stvorenjima. Knjiga je podijeljena na tri velika dijela od kojih prvi dio, pod nazivom "Ljudskost oprosta" (*Umanità del perdono*) obuhvaća prva četiri (I., II., III., IV.) poglavlja; drugi dio pod nazivom "Novost oprosta u osobi Krista" (*Novità del perdono nella persona di Cristo*) sažet je na peto poglavlje (V.)

dok treći, "Oprost u životu opravdanog čovjeka" (Il perdono nella vita dell'uomo giustificato) obuhvaća preostala tri poglavlja (VI., VII., VIII.).

U prvom poglavlju prvog dijela knjige autor nudi antropološki pristup iskustvu ljudskih povreda, bilo iz perspektive žrtve (onoga koji je povrijeđen), kao iz perspektive nanositelja (onoga koji nanosi povrede). Naime, da bi se shvatilo što može povrijediti ljudsko biće, potrebno je analizirati ga u svemu onome što čini njegov život i njegove utjecajne zone. Zaključujući da ne smijemo zaboraviti međuovisnost različitih aspekata ljudske uvjetovanosti (njegovo tijelo, afektivnost, intelekt i volju), ukoliko uvredu i oprost želimo shvatiti u njihovoj konkretnosti, autor prelazi na pojedinačnu analizu tih mjesta u kojima se osoba može osjetiti i osjećajna pogodena i uvrijeđena.

U drugom poglavlju prvog dijela autor analizira iskustvo povrede naglašavajući osjećaj kajanja i krivnje. Za razliku od kajanja (koje čini dio, jedan moment, krivnje), krivnja u sebi nosi težnju objektivizacije: Kriv za što? Krivnja otvara slijepi krug kajanja, kojega se nanositelj povrede teško oslobada. Iz žrtvine perspektive trpljena povreda je enigma. Ključ za razumijevanja nije u tome "što" se trpi nego "apsurdnost trpljenog". Povreda narušava relaciju, čini sterilnim afektivno ulaganje prošlosti, rada nemir i proizvodi duboku nesigurnost žrtve. Drugo poglavlje autor završava pojmom oprosta koji on vidi kao rezultat, zadnju točku jednog kompleksnog procesa. Taj mu završetak ujedno služi kao uvod u treće poglavlje u kojemu je oprost prikazan kao slobodan izbor žrtve, koji kao takav obuhvaća kompletnu osobu, sve ono što ona jest, njezino tijelo, psihi i duhovne sposobnosti. Oprost je ljudski, bitno moralni čin. Njegova moralna kvaliteta stoji u

činjenici da ide za tim da nadvlada lošu stvarnost. Osim toga, s obzirom da je usmjeren na drugu osobu kojoj nudi oslobođenje, oprost dobiva obilježje altruističnosti i dara. Pored intelekta i volje, koje čin oprosta u svom procesu mobilizira, važnu ulogu igra i memorija koja ovisno o podjeli na aktivnu i pasivnu postaje uvjet i prepreka oprosta. Oprost nije lak čin, angažman volje sam po sebi nije sposoban proizvesti ga, on u sebi uključuje i angažman stožernih kreposti: razboritost, mudrost, pravednost i jakost. Prvi dio autor zaključuje četvrtim poglavljem koje se bavi teškoćama i preprekama oprosta. Vjeran svojoj metodologiji i svom pristupu, i u ovom dijelu razlikuje teškoće oprosta s kojima se susreće žrtva, teškoće s kojima se susreće nanositelj i teškoće koje se odnose na samu povredu.

Drugi dio knjige jest ustvari peto poglavlje koje predstavlja teološki pristup "apsolutnoj novosti", spasenju po oprost, očekivanom i neočekivanom u isto vrijeme, spasenju koje ima vlastito ime Isus Krist. Dolaskom Isusa Krista počinje događaj u kojemu se očituje apsolutna, darovana Božja inicijativa da se pokaže ljudima posredstvom osobnog oprosta koji ih spašava. Onaj koji dolazi od Boga naučava (u kontinuitetu sa Starim Zavjetom koji je zabranjivao mržnju i regulirao osvetu) sasvim drugačiji oprost, od Isusovih suvremenika shvaćen kao neobičan, iznenađujući i novi. Taj oprost Isus ne samo da naučava po sinagogama; on ga i živi, svojim svakodnevnim životom potvrđuje to što naučava. I sama ta savršena skladnost onoga što naučava i onoga što živi već je bila novost po sebi. U ovom poglavlju autor najprije egzegetski pristupa novozavjetnim mjestima koja osvijetljavaju novost Isusova naučavanja o oprost (npr. Isusov poziv na ljubav prema neprijateljima, mo-

tivi te ljubavi, obilježja kontinuiteta i diskontinuiteta). Zatim preko prikaza Isusovog stava i odnosa prema grešnicima autor prelazi na prikaz povreda koje je sam povijesni Isus trpio, počevši već od Herodova progona, preko Isusova javnog djelovanja sve do Kalvarije. Kroza sliku dobrog razbojnika Kristova patnja pokazuje se oprost i spasenje svima. Upravo Isusove patnje, nepravedno nanесene ali strpljivo podnošene, učinkovito su pripremile teren na kojemu će oprost biti prihvaćen i ostvaren: "Le sofferenze di Gesù, subite ingiustamente ma sopportate pazientemente, che hanno piegato il cuore del ladrone: sono state quelle sofferenze a preparare efficacemente il terreno in cui sarà accolto il perdono" (str. 195).

Treći i posljednji dio knjige ima tri poglavlja. Prvo poglavlje (VI.) donosi doživljaj uskrslog Krista od apostola, što je zapravo doživljaj oprosta koji kao takav postaje sastavni dio prve misije povjerene im od Uskrslog. Radost koja slijedi nakon što su prepoznali Isusa znak je djelatnog unutarnjeg oslobodjenja, radost jer Isus pred njima je znak da su im oprošteni prijašnji propusti i grijesi (njihov san dok Isus moli u Getsemaniju, Petrova zataja, bijeg ispod križa...). Zatim autor donosi dva iskustva obraćenja koja su postala zapravo paradigme svakog iskrenog i autentičnog obraćenja. To su obraćenje sv. Pavla i sv. Augustina. Iako do obraćenja dolaze različitim putovima, rezultat je isti: radikalna promjena života u susretu s Isusom po djelovanju Duha. I jedan i drugi u promjeni svog života doživljavaju djelovanje Božjeg oprosta. Njihovo obraćenje postaje univerzalni apel na obraćenje, ono što Crkva zove "poziv svih na svetost". Drugo poglavlje trećeg dijela, iz teološke perspektive i stvarnosti grijeha, produbljuje onaj osobni susret s Kristom koji je prikazan u prim-

jeru sv. Pavla i sv. Augustina ali koji postaje primjer Crkve, eklezijalni put oprosta na kojemu biva izgovorena i utjelovljena sakramentalna riječ pomirenja. Naime biva pojašnjeno i naglašeno kako je Crkva redovan put, mjesto oprosta i opravdanja, tog dobra univerzalnog obilježja, ponudjenog svim ljudima. Treće i ujedno zadnje poglavlje zaključuje knjigu onim čime je i početa. Naime, posljednje poglavlje vraća se na poteškoće oprosta te kriterije povreda individualizirane u prvom dijelu knjige, analizirajući ih u svjetlu radikalne novosti događaja spasenja. Mada ističe da prihvaćanje novosti Kristova naučavanja, njegova života i njegove žrtve na križu samo po sebi ne briše sve teškoće koje se odnose na prirodu nanесenih ili trpljenih povreda, ipak izbor pomirenja napravljen u svjetlu otkupljenja daje im novo, spasonosno i otkupljujuće viđenje.

Davno je rečeno da patnja umanjuje inteligenciju te da razum, u trenutcima patnje poziva Boga, ispituje ga i često odbacuje. Razum žrtve u trenutcima duboke patnje negira oprost i odbacuje ga. Gledano ljudski, ne možemo osuditi ali gledano u svjetlu Kristova otkupljenja, ne možemo ni opravdati. Rijetki su sretnici koji su opraštajući uspjeli integrirati patnju u svoj život. Autor je dosta kvalitetno i sistematski pristupio kompleksnom pitanju oprosta. Teološki dio veoma je dobro obrađen, naime postaje vidljivo iskustvo i znanje moralnog teologa. Ali, iako govori o poteškoćama oprosta i o njegovom konkretnom ostvarenju, ipak antropološki dio ostavlja malo dojam apstraktnosti. Kao da se svjesno zaobilaze enormne psihološke poteškoće s kojima se susreću žrtve nasilja. Kada iz prostora čiste misaone spekulacije prijedemo u prostor konkretnog življenja, stvarnost dobiva sasvim drugu dimenziju. Ali mislim da je "dojam apstraktnosti"

nedostatak gotovo svih studija o toj tajni zvanom čovjek. Taj nedostatak ne treba nas spriječiti u pokušajima rješavanja te tajne čovjeka, u svrhu obogaćenja i kvalitetne promjene njegove stvarnosti i njegova života. Stoga, knjigu toplo preporučujem svima onima koje tajna ne umara i ne plaši nego izaziva i obogaćuje.

Zorica Maros

Svjedok tame i pobjede svjetla i nade

Zvonimir ČILIĆ (ur.), *Svjetlost i nada. Bolnica u Novoj Biloj i Bijeli put*, HKD Napredak, Vitez, 2006.*

Izražavam svoju iskrenu radost što mogu sa svima vama biti dionikom večerašnjega čina predstavljanja monografije *Svjetlost i nada*, koja nas podsjeća na vremena zla, za koja Boga molimo da se nikada i nikome ne vrate, ali mu u isto vrijeme zahvaljujemo za sve dobro, koje se u tim vremenima, unatoč svemu, dogodilo. Zahvaljujem organizatorima večerašnjega susreta za poziv i sve nazočne od srca pozdravljam!

Pred nama je, dragi prijatelji, knjiga, monografija s naslovom *Svjetlost i nada*. Već svojom opremom, koricama, koje su, posebno zadnja, same za sebe već višestruka poruka, tvrdim uvezom a napose naslovom ovo djelo pobuđuje znatiželju. Prateći tijek ljudske povijesti, mnogi mislioci se nisu mogli oteti dojmu da je ta povijest svojevrсна borba protuslovlja svjetla i tame, nade i beznada, jednom riječju dobra i zla. Iz toga uvjerenja kristalizirali su se

cijeli filozofski smjerovi pa i religijski sustavi, koji su, u određenome vremenskom razdoblju, zapljusnuli i zemlju i okruženje u kojemu živimo. Iako sam uvjeren da mi je milost vjere pomogla do odgovora, moram priznati da su me tijekom čitanja tekstova i promatranja fotografija, poput malaričnih komaraca, gotovo neobranjivo nadlijetala i u srž bića ubadala ona temeljna pitanja: što je čovjek i čemu život, odakle i zašto zlo, koja i kakva treba i, uopće, može biti uloga čovjeka pojedinca? To me je podsjetilo na činjenicu da ima pitanja na koja nije moguće tako odgovoriti da se ona ne bi uvijek iznova javljala. Koliko pitanja bez odgovora pred fotografijom na kojoj majka predaje svoje ranjeno i na smrt bolesno dijete stranome, nepoznatome vojniku za put u nepoznato i to neposredno prije Božića?! S druge strane, nema dvojbe da su čovjeku najbolji prijatelji ljudi i događaji koji mu postavljaju pitanja smisla jer bez neprestanoga traganja za smislom, čovjek i nije čovjek. A smisao se, nekako zlokožno čudno, zaogrnuo plaštem istine a njezina bit se zavukla ne u zašivenu postavu plašta nego u najdublje predjele srca. Tko je hoće otkriti, nerijetko mu je razdrijeti vlastito ali i raniti srca drugih ljudi.

Svjetlost je najpotrebnija u uvjetima tame a nada najdragocjenija u vremenima beznada. Rat je najgore stanje u kojem se može naći čovjek i u koje mogu biti gurnuti cijeli narodi i ljudsko društvo. Naime, u ratu se od pomračenja teško brani i najzdraviji razum a beznadu s mukom odolijevaju i najhrabriji. U ratu postaje "normalnije" prihvatiti logiku mržnje i rata nego joj se suprotstaviti jer užas rata i dobrima postane potvrdom da nisu imali *pravo ni sanjati ni vjerovati da su ljudi jako dobri* (*Svjetlost i nada*, str. 90). I kako bi, ako se

* Izlaganje prigodom predstavljanja u Vitezu 1. prosinca 2006.